

‘Ze was eigenlijk dokter’

Een dubbelportret van Aletta Jacobs en Sophie Redmond

Dineke Stam

‘Ze was eigenlijk dokter maar ze was geweldig bezig voor rechten op te komen’, aldus de honderdjarige Emile Monkou in februari 2006 over zijn echtgenote Sophie Redmond.ⁱ Toen ik, kort na het voltooien van een tentoonstelling over Aletta Jacobs, naar Suriname reisde voor een artikel over het gemeenschappelijk erfgoed van Nederland en Suriname, was ik nieuwsgierig naar het verhaal van Surinames eerste vrouwelijke arts. Tot mijn verrassing bleek de echtgenoot van Sophie Redmond nog in leven en hij was zo vriendelijk om een interview te geven over zijn al op 48-jarige leeftijd overleden eerste vrouw. Sommige van zijn uitspraken hadden net zo goed over Aletta Jacobs kunnen gaan. Onderstaand dubbelportret van Sophie Redmond en Aletta Jacobs vergelijkt de levens van beide vrouwen. De thema’s van dit *Jaarboek* – gender, etniciteit en (post)koloniale geschiedenis – spelen daarin een grote rol.

In dit dubbelportret gaat het zowel om hun levensloop als om de manier waarop in Suriname en in Nederland betekenis is gegeven aan de levens en de erfenis van deze vrouwen. Redmond was de eerste zwarte vrouw die aan de Geneeskundige School afstudeerde. Ze gaf als arts gratis medisch consult aan arme vrouwen, had een wekelijks radiopraatje, schreef toneelstukken, stond ook zelf op het toneel en was kandidaat-Statelid voor de Surinaamse Staten. Jacobs was de eerste afgestudeerde vrouwelijke arts in Nederland, gaf een gratis spreekuur voor volkswomen, was een belangrijke feministische strijdster, een leider in het gevecht voor vrouwenkiesrecht en kandidaat voor het Tweede Kamerlidmaatschap. Beide vrouwen behoorden tot een etnische groep die een achtergestelde positie moest overwinnen. Jacobs leefde een halve eeuw eerder dan Redmond en behoorde als inwoner van Nederland tot de koloniale machthebber. Ze behoorde echter ook tot de joodse minderheidsgroep in Nederland. Redmond was inwoner van het wingewest Suriname en een creoolse vrouw, een afstammeling van Afrikanen die als slaaf naar Suriname waren gebracht.ⁱⁱ Hoe speelt de combinatie van sekse en etniciteit een rol in het leven van Aletta Jacobs en Sophie Redmond en wat betekent dit voor de manier waarop zij in hun land worden herinnerd? Welke rol speelt de koloniale geschiedenis hierin? Aan de hand van een beknopte beschrijving van hun levens en een verkennende schets van hun ‘receptiegeschiedenis’, ga ik op deze vragen in.

Aletta Jacobs: eerste vrouwelijke arts in Nederland

De levens van Jacobs en Redmond spelen zich in tijd en plaats ver van elkaar af. Jacobs was al over de vijftig toen Redmond in 1907 ter wereld kwam. Aletta Jacobs werd geboren op 9 februari 1854, het achtste kind in een joods gezin met elf kinderen uit Sappemeer, een dorp in de welvarende en vooruitstrevende Groninger veenkoloniën. Haar ouders waren de plattelandsdokter Abraham Jacobs en Anna Jacobs-de Jongh. De emancipatie van joden in Nederland was in volle gang. Welvarende joden drongen door tot de elites, terwijl de armoede

onder het joodse proletariaat onverminderd groot bleef.ⁱⁱⁱ Omdat joden van oudsher geen land mochten bezitten, hadden zij op het platteland vaak een vrij beroep, zoals (vee)handelaars of slachter. Voor Jacobs lag de inspiratie om voor het beroep van arts te kiezen dichtbij huis, haar vader was arts en haar broer Julius (die eerst Israël heette) studeerde geneeskunde. Aletta was een goede leerling op de lagere school, maar daarna waren er voor meisjes amper mogelijkheden om door te leren. Aletta kwijnde weg op de ‘jonge dames-school’, waar de lessen beperkt bleven tot handwerken, Franse conversatie en ‘goede manieren’. In haar *Herinneringen* uit 1924 beschreef Jacobs levendig hoe ze als veertienjarige thuis een driftbui kreeg toen ze haar mooie schoolschriften aan haar vaders gast Ali Cohen moest laten zien. ‘Wat geeft het of ik mijn best doe? Ik mag immers toch niets worden omdat ik een meisje ben!’^{iv} Was Abraham Jacobs niet joods geweest, dan had hij als eenvoudige plattelandsarts waarschijnlijk niet zo intensief contact gehad met de hooggeplaatste ambtenaar van de gezondheidszorg Ali Cohen. Maar omdat beide mannen tot de joodse minderheidsgroep behoorden lag zo’n connectie meer voor de hand. Mede dankzij de relaties van haar vader wist Aletta Jacobs dat er een meisje was toegelaten tot de opleiding voor apothekeres. De jonge Aletta greep deze kans en leerde ijverig Latijn en Grieks en deed het examen voor leerling-apothekeres.^v Dat was haar eerste stap naar de studie geneeskunde. Zelf schreef zij een brief aan Minister President Thorbecke voor zijn toestemming om medicijnen te mogen studeren aan de Rijksuniversiteit Groningen. Op zeventienjarige leeftijd begon ze met haar studie in Groningen en toen ze 24 jaar oud was, studeerde ze af in Amsterdam. Daarmee was ze de eerste vrouwelijke studente die een universitaire studie succesvol afrondde en de eerste Nederlandse vrouwelijke arts. Eén jaar later, op 8 maart 1879, promoveerde Jacobs tot doctor in de geneeskunde. Na een studieverblijf in Londen van een half jaar vestigde zij zich als huisarts in Amsterdam. Daar hield ze onder andere een gratis spreekuur voor vrouwen en kinderen en gaf praktische steun bij anticonceptie door de introductie van het pessarium.

Sophie Redmond: eerste zwarte vrouwelijke arts in Suriname

Sophie Redmond werd geboren op 14 januari 1907 in Paramaribo. Zij was de oudste van twee dochters in het creools christelijke gezin van Philipus Josef Redmond, onderwijzer, en Adolphina Magdalena Herkul, beter bekend als tante Doffy Redmond.^{vi} Sophie ging naar de Openbare Lagere school in de districten Nickerie en Coronie, waar haar vader onderwijzer was. Wie of wat Sophie Redmond inspireerde in haar wens om arts te worden, weten we niet. Maar dat zij behalve de vooroordelen over haar sekse ook die over haar etniciteit en huidskleur moest overwinnen, blijkt sterkt uit het stuk dat haar vader onder de kop *Eigen Mening* schreef in het herinneringsnummer, van het *Eerste maandblad van de Surinaamse vrouw*, *Aurora* gepubliceerd in september 1955 dat geheel was gewijd aan Dokter Redmond.

Sophie stond op het punt om de Hendrikschool [de MULO in Paramaribo] te verlaten, zonder dat ze ook maar enigszins had laten blijken, wat zij als haar latere broodwinning kiezen zou. Ongeveer twee maanden vóór de sluiting der school meende ik haar hierover - de beroepskeuze - te moeten spreken. Haar antwoord luidde: ‘Laat ons hierover nog niet spreken, Pa, maar afwachten de uitslag van het eindexamen. Na die uitslag, die voor mij betekenen zal: met of zonder getuigschrift naar huis, kunnen we dan over het door mij te kiezen beroep praten.’ [...] ten laatste kwam het moment, dat het beroep harer keuze mij zou worden genoemd. En op haast onverschillige toon zei zij. ‘Ik wil Dokter worden, Pa.’ Op dit antwoord rekende ik niet. Het betekende voor mij een grote verrassing. We zaten enige minuten sprakeloos tegenover elkander. Ten laatste verbrak ik het stilzwijgen en vestigde haar aandacht op vele dingen en

omstandigheden, ook op het feit, dat ze van het vrouwelijk geslacht was, daarbij NEGERIN, en dat ze vrijwel geen kans had ooit het radicaal van DOKTER te behalen, gezien het gesternte, waaronder we leefden. Mijn geheel pleidooi was er op gericht haar ertoe te brengen de school als haar werkplaats te kiezen, dus ONDERWIJZERES te worden. Maar...met dit voorstel kon ze zich niet verenigen. Hoogst onvoldaan, maakte ik aan deze eerste bespreking een einde. Enige dagen later volgde ene tweede onderhoud over de keuze van een beroep, wederom zonder resultaat. En kort na de aanvang van de derde conferentie zei ze: ‘Pa, laat ons hierover niet verder praten. Ik heb er geen zin in, om onderwijzeres te worden. Ik wil gaarne dokter worden. Maar als U geen geld hebt, om de dokterstudie voor me te betalen, of als U die studie voor mij niet wilt betalen, dan wil ik ervan afzien. Maar dan verzoek ik U om toestemming, onmiddellijk als dienstmeisje in dienst te gaan. Ik kan onmiddellijk uit werken gaan!’^{vii}

Met haar krachtige wil lukte het Sophie om haar vader te overtuigen. Op 1 november 1925 stond Sophie Redmond ingeschreven op de Geneeskundige School. Zij was toen 18 jaar. Tien jaar later studeerde zij af. In *De West, dagblad uit en voor Suriname* stond op 27 februari 1935 onder het kopje *Examens* vermeld: ‘Geslaagd voor praktisch verloskunde mej. JSE Redmond’. Twee dagen later, op vrijdag 1 maart 1935, volgde al een advertentie: ‘Gevestigd: Meijuffrouw J.S.E. Redmond, Genees, Heel en Verloskundige’ met vermelding van de spreekuren en het adres. Net als Aletta Jacobs behandelde Sophie Redmond ook veel patiënten gratis. De apothekeres Esseline Polanen (‘tante Es’ 1909-2004) was een hartsvriendin van Sophie Redmond die in hetzelfde jaar afstudeerde. ‘Arme patiënten die Sophie gratis behandelde, moest ik ook gratis medicijnen geven’, zo schreef Polanen in het herinneringsnummer van *Aurora*.^{viii} ‘Een keer komt [Sophie] een aardig meisje tegen met heel dikke filariabenen. Ze staat stil en bromt: “Moet je zien, verkeerd schoeisel en geen ideaal windsel om ’t been”. Een kort gesprek... Het meisje krijgt haar verband en de toezegging dat ze later weer mag aanlopen voor nieuwe’.^{ix} Redmond stond vanwege haar sociale gevoel en solidariteit bekend als ‘datra fu pôti sma’ (dokter van de armen).^x

Dr. Aletta H. Jacobs,
Arts.
is VERHUISD naar de
Keizersgracht 326,
naast Felix. (6702)
Spreekuur van 1–3 ure dagelijks.

Gender, etniciteit en beroepskeuze

Jacobs was een echte pionier, de ‘eerste’ afgestudeerde vrouwelijke arts, maar zij wordt ook gezien als eerste meisje dat op een HBS studeert. Dit is onjuist, zoals Mineke Bosch in haar biografie over Aletta Jacobs laat zien.^{xi} Evenmin was ze de eerste studente aan een universiteit in Nederland, dat was de bekende zeventiende-eeuwse Anna Maria van Schuurman. Het zijn of worden waargenomen als ‘de eerste vrouw’ is nog steeds een onontkoombare topos in verhalen over de emancipatie van vrouwen, aldus Mineke Bosch. Dat gaat zeker ook op voor Sophie Redmond. Bij het uit 1960 daterende academische ziekenhuis in Paramaribo staat een standbeeld van Redmond met de tekst ‘De eerste vrouwelijke geneeskundige van Suriname’. Ook dit is feitelijk onjuist. De eerste vrouw in Suriname die als arts afstudeerde, heet Selly Fernandes. Zij was joods, net als Aletta Jacobs, en behaalde haar diploma in 1918. Sophie Redmond is dus niet de eerste vrouw die aan de geneeskundige school in Suriname afstudeerde. Evenmin is Redmond de eerste creoolse die zich vestigde als arts. Eén jaar voor Redmond studeerde Edna Gravenberch af. Volgens Sylvia Kortram was zij ook een creoolse vrouw, maar door haar lichte huidskleur gold zij niet als ‘negerin’, terwijl Redmond die creools én zwart was wel als negerin werd beschouwd.^{xii} Redmonds vader benoemt het feit dat Sophie vrouw én zwart is expliciet als een echte barrière voor de beroepskeuze van zijn dochter. Aletta Jacobs gaat in haar *Herinneringen* helemaal niet in op het feit dat zij joods was. Haar etniciteit lijkt daardoor geen rol te spelen, terwijl het joodse netwerk van haar vader zeker van belang was voor de vroege jaren van haar carrière.

Het feit dat Jacobs en Redmond beiden de eerste vrouwelijke arts worden genoemd, miskent het feit dat er buiten de academische wereld al sinds mensenheugenis vrouwelijke genezers zijn geweest. Door steeds opnieuw vrouwen te benoemen als de eerste in een beroepsgroep wordt in feite gezegd dat het een uitzondering is dat deze vrouw dat beroep heeft, met andere woorden dat die keuze niet vanzelfsprekendheid was én is. Doordat Jacobs en Redmond al tijdens hun leven door hun vele sociale activiteiten beroemd zijn, krijgen ze makkelijk het etiket ‘de eerste vrouw’. De zwarte huidskleur van Redmond krijgt dan geen aandacht meer, terwijl dit bij de strijd voor haar beroepskeuze zeker een rol speelde.

Vrij en laat huwelijk

Een andere parallel tussen Jacobs en Redmond is hun relatief late huwelijk. Aletta Jacobs sloot in 1884 een ‘vrij huwelijk’ met de radicale politicus Carel Victor Gerritsen. Zij beschreef het in haar *Herinneringen* als: ‘Een vrij huwelijk, waarbij wij elk onze volle vrijheid zouden behouden en economisch onafhankelijk van elkander zouden zijn [...] Ons verbond zou berusten op een beproefde vriendschap, op wederzijdsche waardeering en groote overeenstemming in levensopvatting’.^{xiii} De radicale politicus Carel Gerritsen had al interesse in Aletta Jacobs toen zij haar eerste openbare examen aflegde. Hij feliciteerde haar met haar propedeuse en promotie en bracht haar in contact met radicale vrijdenkers in Engeland, nog voordat ze elkaar persoonlijk hadden ontmoet. Gerritsen bezat een grote feministische bibliotheek en volgde de ontwikkelingen op dat gebied op de voet. Volgens het huwelijksrecht zoals vastgelegd in het Burgerlijk Wetboek uit 1838 was de man het hoofd van de echtvereniging aan wie de vrouw gehoorzaamheid verschuldigd was. Jacobs en Gerritsen verzetten zich daartegen, maar in 1892 trouwden ze alsnog, vanwege hun kinderwens. Aletta Jacobs was toen 38 jaar oud. Op 9 september 1893 werd hun zoon geboren, die op dezelfde dag overleed. Aletta Jacobs bleef altijd haar eigen naam gebruiken, net als Sophie Redmond. Sophie was 34 jaar oud toen zij trouwde met Emil Monkou. Hij vertelt:

We hebben elkaar al op de MULO, de Hendrikschool leren kennen. Ik was in 1924 klaar met school en kwam in 1927 bij de Curaçaose Petroleum Maatschappij te werken.

Ik zou maar even gaan en dan stuurman worden op zee, maar ben daar blijven zitten. Zij is toen naar de Geneeskundige school gegaan en we corresponderden op afstand. Onze vriendschap bleef. Ik keerde wel regelmatig voor korte of langere duur terug naar Suriname. Zij was al met de praktijk begonnen toen ik met verlof was en haar tegenkwam. Het was een oude liefde. Ik maakte eerst nog geen aanstalten omdat ik nog geen geld had. Zij kwam ook eens met vakantie naar Curaçao over toen ze klaar was met de studie. Op een gegeven moment vond zij het welletjes en toen zijn we toch getrouwd. Dat was in 1941, toen Sophie naar Curaçao kwam om bij de familie Polanen te helpen met een bevalling. Wij trouwden op Curaçao op 10 februari 1941 in kleine kring want het was intussen al oorlog. We hadden geen kinderen, dat deed geen afbreuk aan onze verhouding. We zijn tevreden met wat we hebben. Wij hebben een goed leven gehad tot [haar dood in] 1955.

[Emile Monkou in 2006]

Kiesrecht, wereldreis en verkiezingen in Nederland

De positie van huisarts was voor Jacobs en Redmond een startpunt voor een waaier van maatschappelijke activiteiten. Het karakter van die activiteiten verschilde wel. Jacobs bewoog zich in de elitekringen van de koloniale Nederlandse staat, terwijl Redmond graag verkeerde in de volkse omgeving van de verwaarloosde kolonie Suriname. Allebei waren ze al tijdens hun leven beroemd, en beiden deden vergeefs een poging om volksvertegenwoordiger te worden. Jacobs was opnieuw een voorloper met haar unieke verzoek tot registratie als kiezer. Zelfbewust schreef Dr Aletta Henriette Jacobs, arts, op 22 maart 1883 aan de gemeenteraad van Amsterdam:

requestant is Nederlander, blijkens bijgevoegd bewijs van geboorte: meerderjarig; in het volle genot der burger- en burgerschapsrechten; blijkens bijgevoegd aanslagbiljet der personeele belasting voldoende aangeslagen.^{xiv}

Haar verzoek om te worden ingeschreven als kiezer werd afgewezen. De Hoge Raad was van mening dat onder de begrippen ‘Nederlander’ en ‘ingezetene’ alleen de man moest worden

verstaan. In 1894 richtten vrouwen een eigen *Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht* op, waarvan Aletta Jacobs van 1903 tot 1919 landelijk voorzitter was. De *Vereeniging* groeide tot 25 duizend leden. Na de dood van haar man in 1905, reisde Jacobs steeds meer voor de Vereniging om nationaal en internationaal propaganda voor het vrouwenkiesrecht te maken. In 1919 kregen de Nederlandse vrouwen in Nederland eindelijk het actieve kiesrecht. Het jaar daarvoor was het passieve kiesrecht toegekend. Jacobs maakte direct gebruik van dit recht en als kandidaat nummer drie voor de *Vrijzinnig Democratische Bond*, stond zij op een verkiesbare plaats. Er stemmen 1919 mannen op haar, echter de mannelijke kandidaat die onder haar op de kieslijst stond startte een voorkeurstemmenactie voor zichzelf en won de kamerzetel ten koste van Jacobs. De onbekende Suze Groeneweg, op wie 569 mannen stemmen, kwam in dat jaar als eerste vrouw in de Tweede Kamer voor de SDAP.

Tussen de bedrijven door maakte Jacobs een wereldreis waarover ze in 1913 haar *Reisbrieven* publiceerde. Uit haar teksten blijkt dat zij zich kon vinden in de westerse superioriteitsaanspraken ten opzichte van de koloniale landen en niet twijfelde aan de rechtmatigheid van de Nederlandse heerschappij. Zo beschreef ze oorspronkelijke bewoners vaak als kinderen die leiding nodig hebben van beschaafde witte mensen; natuurlijk niet alleen van mannen, maar ook van vrouwen. Jacobs vond dat Nederland een veel beter koloniaal bestuur voerde in Nederlands-Indië dan Groot-Brittannië in Brits-Indië. ‘Nederland heeft van het nog veel warmer Java een land gemaakt, waar men even rustig en veilig kan leven als in elk ander beschaafd land.’^{xv} Dat de ‘oogst’ van Java aan Nederland toeviel, vond Jacobs normaal. Dat vrouwen niet langer buitengesloten werden, zag zij als een mogelijkheid tot een uitbreiding van het wingewest: ‘Wat een macht van ongecultiveerde gaven ligt er voor ons land nog te oogsten, als wij de Javaansche vrouwen, evengoed als de mannen, de gelegenheid tot ontwikkeling openen.’^{xvi} Suriname deed Jacobs niet aan, wel reisde ze door Zuid-Afrika, Brits-Indië en Nederlands-Indië. Op 9 augustus 1929 overleed Jacobs in haar slaap. Het nieuws van haar dood kwam uitgebreid in de krant en op de radio en haar uitvaartplechtigheid haalde zelfs het bioscoopjournaal.

Radio, toneel en verkiezingen in Suriname

Sophie Redmond begon aan het einde van de jaren veertig met een wekelijks radiopraatje voor de AVROS: *Datra, mi wan' aksi joe wan sani* (Dokter, ik wil iets vragen). Hierin besprak zij medische, hygiënische en sociale onderwerpen uit haar dagelijkse praktijk in het Sranang Tongo, de omgangstaal in Suriname. ‘Zij hield geweldig van het Surinaams. Iedereen kon bij haar komen en alles leren, vooral volksmeisjes. Ze deed veel aan liefdadigheid’, vertelt Emil Monkou. Sophie Redmond was actief in het bestuur van de *Stichting voor liefdadigheidsdoeleinden*, het *Jubileumfonds der Evangelische Broedergemeente*, en het kindertehuis ‘Saron’. Daarnaast was zij commissaris van de *Surinaamsche Waterleiding Maatschappij* en het toneelgezelschap ‘Thalia’. ‘Ze was een flinke vrouw’, zegt Emile Monkou. ‘Ze schreef toneelstukken in het Sranang Tongo bijvoorbeeld en die bracht ze zelf op het toneel. Ik deed niet mee, maar gaf wel steun’. Dat Redmond in de volkstaal schreef en sprak is bijzonder, omdat sinds de invoering van de leerplicht in Suriname in 1876 verplicht Nederlands moest worden gesproken en het praten van Sranang Tongo op school en in officiële situaties actief werd tegengegaan.

Redmonds toneelstukken bevatten een duidelijke boodschap over kleur, klasse en gelijkheid. De introductie van de karakters in het stuk *Grontapoe na asitere* (Oma gelooft het niet) is hiervan een mooi voorbeeld:

OMA, een negerin, is marktvrouw geweest en hield het met een matroos. [...] PA is hoofd-onderwijzer en doet zeer gewichtig. Zijn vader (de matroos) heeft hij nooit gekend. MA Haar vader was een Jood, haar moeder marktvrouw [...] die licht van kleur is en met een hoofd-onderwijzer is getrouwd.^{xvii}

De hoofdpersoon in het toneelstuk, Ma, voelt zich vanwege haar lichte huidskleur verheven boven de erfbewoners; een Bosnegerin, een Javaanse en een Brits-Indische familie. De Dokter komt uitleggen wat bloedtransfusie is en dat alleen de bloedgroep belangrijk is voor het welslagen van een transfusie. Ma kan zich niet voorstellen dat het bloed van een Javaan hetzelfde zou kunnen zijn als ‘dat van ons’. Als haar zoon een ongeluk krijgt, en het bloed van – jawel, een erfbewoner – nodig heeft, moet ze wel op haar afkeer terugkomen. Dit verhaal toont Redmonds strategie van het expliciet benoemen van racistische vooroordelen en het vervolgens onderuithalen ervan. Maar Redmond schreef ook voor het vermaak, om het verhaal van Christus te vertellen of naar aanleiding van actualiteiten. Het stuk *Misi Jana e go na stembus* (Vrouw Jana gaat stemmen) geeft bijvoorbeeld voorlichting over de eerste algemene verkiezingen in Suriname in 1948, de eerste keer dat vrouwen ook stemrecht hadden. Twee jaar later stelde Redmond zich verkiesbaar voor de Surinaamse Staten. Er was tussentijds een zetel vrijgekomen in het district Paramaribo. De *Nationale Partij Suriname* (NPS) won de verkiezingen van 1949. Dit was een partij van voornamelijk protestantse creolen, maar omdat de partij zich multi-etnisch wilde profileren, stelde zij voor de tussentijdse zetel een christelijke Hindoestaan William Juglal verkiesbaar. De andere kandidaat was de moslim Hussain Ali, van de *Verenigde Hindoestaanse Partij*. Op veler verzoek stelde Sophie Redmond, bekend van de radio, zich verkiesbaar als onafhankelijk kandidaat. Op straat klonk echter al snel een liedje met de strekking ‘Sophie ligt onder Juglal. Neuken maar. Neuken maar’. Desondanks kreeg ze toch 5289 stemmen, echter niet genoeg om haar tegenstander Juglal te verslaan. Hij won met 10.225 stemmen. Delastercampagne had Redmond echter zodanig teleurgesteld in de politiek dat ze er een hekel aan had gekregen en zich nimmer meer verkiesbaar zou stellen.^{xviii} Emile Monkou:

Ze had veel interesse in het volk dat voor de rechten op kwam. Ze wilde graag mensen helpen. Toen ze haar vader wilde bijstaan bij een vergadering voor landeigenaren in Onoribo werd zij plotseling onwel. Toen ik bij het hospitaal aankwam was ze al buiten kennis. Ze stierf op 18 oktober 1955. Het was zo’n schok voor de gemeenschap dat ze zo plotseling stierf. Doordat ze heel bekend is geweest in de toneelwereld liep het storm na haar overlijden.

In alle Surinaamse kranten verschijnen stukken naar aanleiding van haar dood; het dagblad *De West* plaatst zelfs een foto van de begrafenisstoet, op weg naar de Hernhutterbegraafplaats. De christelijke religie was belangrijk in Redmonds leven, evenals de creoolse cultuur, zoals de kotomisi klederdracht van vrouwen en het Sranan, de omgangstaal in Suriname.

Etniciteit en gender in een koloniale situatie

Jacobs was een op vele fronten actieve arts die haar tijd ver vooruit was. Ze dacht consequent als feminist, vocht met hart en ziel voor het vrouwenkiesrecht, maar kon niet ontsnappen aan het koloniaal-elitaire denkkader. Etniciteit bleef bij Jacobs onzichtbaar. Haar joodse achtergrond benoemde ze niet in haar *Herinneringen*. De categorie ‘vrouw’ prevaleerde in haar analyses maar zij miste het inzicht in de onderdrukking die het gevolg was van koloniale verhoudingen en racistische opvattingen over ‘andere’ culturen.^{xix}

Bij Redmond was het verzet tegen de maatschappelijke miskennen van de kwaliteiten van de ‘erfbewoners’, zowel de nakomelingen van de slaven als de contractarbeiders wel expliciet aanwezig. In hoeverre zij naar onafhankelijkheid van Nederland streefde, is mij niet bekend. Ze richtte zich op verbetering van de gezondheid en de levensomstandigheden voor de inwoners van Suriname en stond ze voor een positieve waardering van de Surinaamse volkstaal, het Sranang Tongo. Daarnaast was Redmond zich ook sterk bewust van klassenverschillen en armoede, verzette ze zich tegen racisme en werkte ze actief aan de emancipatie van vrouwen. Uit bovenstaande blijkt duidelijk het verschil in karakter van de activiteiten van Jacobs en Redmond. Jacobs bewoog zich in de elitekringen van de koloniale Nederlandse staat, terwijl Redmond graag verkeerde in de volkse omgeving van de verwaarloosde kolonie Suriname. Daarmee was Redmond meer een ‘volksheldin’ dan Jacobs.

Beroemd en herdacht

Bij hun overlijden waren zowel Sophie Redmond als Aletta Jacobs bekende personen in hun land, waarbij Jacobs ook enige internationale bekendheid genoot. Is het vooral door het idee dat zij ‘de eerste van’ waren dat beide vrouwen nog steeds beroemd zijn? Veel te vaak raken vrouwen immers in de vergetelheid. Het feit dat de Surinaamse Raad van Ministers al één week na Redmonds overlijden in 1955 besloot een belangrijke straat in Paramaribo te vernoemen naar haar, heeft zeker bijgedragen tot haar huidige bekendheid. Daarmee in schril contrast staat het feit dat de Nederlandse minister van Cultuur in 1921 weigerde een portret van Aletta Jacobs aan te nemen dat de ‘commissie voor de huldiging van Dr Aletta Jacobs’ aan het Rijksmuseum wilde schenken. Het argument voor de weigering was dat dit nationale instituut ‘niet aan propaganda mocht doen’. Het portret was geschilderd door Isaac Israëls ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de *Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht* in 1919 ‘als blijk van waardering voor haar onversaagd strijden ten dienste van het feminisme’.^{xx}

Deze omissie heeft er echter gelukkig niet toe geleid dat Aletta Jacobs in de vergetelheid is geraakt, wat allereerst is gelegen in haar eigen handelen, namelijk haar in 1924 gepubliceerde *Herinneringen*. Hierin presenteerde zij zich als een veelzijdige hervormster, die niet repte over joods zijn of over religie. Tijdens haar leven werd zij zeer gewaardeerd wat blijkt uit verschillende grote feesten georganiseerd door mede kiesrechtstrijdsters voor hun presidente, zoals haar zeventigste verjaardag op 9 februari 1924 en het gouden promotiefeest op 8 maart 1929, kort voor haar dood. Ook na haar dood is Jacobs bekend gebleven in Nederland, misschien omdat het Dr Aletta Jacobshuis al vanaf 1935 voorlichting over seksualiteit gaf, omdat in 1931 in Groningen over haar werd geëxposeerd, en omdat in Hoogezand in 1955 een monument werd onthuld. Het *Comité ter Eering van de Nagedachtenis van Dr Aletta Jacobs* heeft onder de bezielende leiding van Rosa Manus hard gewerkt aan het bijeenbrengen van gelden, en in februari 1959 werd onder de plaquette aan het huis waar Jacobs en Gerritsen in Amsterdam hebben gewoond een reliëf met haar beeltenis toegevoegd. Dat reliëf is betaald met geld dat bedoeld was voor een speelfilm, maar dat daarvoor tekortschoot. Een speelfilm kwam er pas in 1995: *Aletta Jacobs, het hoogste streven*, gemaakt door Nouchka van Brakel. Er is veel geschreven over Aletta Jacobs en in 2005 verscheen de eerste uitgebreide wetenschappelijke biografie, een prachtig werk van Mineke Bosch. In de Canon van Nederland uit 2006 heeft Jacobs een eigen ‘venster’.

Over Sophie Redmond is veel minder geschreven. Het uitgebreide lemma dat Robertine Romeny schreef voor het *Biografisch Woordenboek van Nederland*, is gelukkig door het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis online gezet. Thea Doelwijt maakte in 1984 het theaterstuk ‘een dikke zwarte vrouw als ik’ gebaseerd op het leven en streven van Sophie Redmond en zorgde voor een publicatie van haar toneelstukken. Hiermee kreeg Sophie

Redmond ook in Nederland enige bekendheid en werd zij een inspirerende historisch figuur voor de zwarte vrouwenbeweging alhier. Maar de geschiedenis van de voormalige kolonie Suriname komt er in Nederland nog altijd zeer bekaaid vanaf. Suriname en Nederland hebben een gedeelde geschiedenis, die vol is van koloniale onderdrukking en geweld, slavernij en verzet maar die desondanks een blijvende verbondenheid tussen de beide landen heeft opgeleverd. Gezamenlijk prijken Sophie Redmond en Aletta Jacobs op de nieuwste ansichtkaartenserie van het IIAV en Mama Cash met als titel 'she changes the world'. Deze verkennende schets van de twee vrouwenlevens en hun 'receptiegeschiedenis' is een poging om nader in te gaan op de vraag hoe en wat zij in die wereld veranderden. Een groter vergelijkend onderzoek naar de receptie van Jacobs en Redmond zou meer licht kunnen werpen op de kwestie van gender en etniciteit in de (post)koloniale geschiedenis.

[hier die beide kaarten]

Noten

- ⁱ Voor commentaar op de tekst dank ik Mineke Bosch, Els Schellekens en de redactie van het Jaarboek, met name Eva Geudeker. Ik dank de heer Monkou voor het interview en Rika Echteld voor het leggen van het contact met hem. De tentoonstelling 'Aletta Jacobs en het verlangen naar de politiek' maakte ik samen met Mineke Bosch ter gelegenheid van de presentatie van haar biografie *Een onwrikbaar geloof in rechtvaardigheid. Aletta Jacobs 1894-1929* (Amsterdam 2005). De tentoonstellingsteksten over Jacobs liggen ten grondslag aan dit artikel en zijn op die biografie gebaseerd. Veel gegevens over Redmond zijn beschreven in het pionierswerk van Sylvia Kortram, 'Sophie Redmond 1907-1955: meer dan arts alleen.' Artikel aanwezig op het IIAV, geschreven op verzoek van het IIAV, 2000.
- ⁱⁱ In Suriname werd het begrip creool gebruikt om in het land geboren Afro-Surinamers aan te duiden. Rond 1900 gebruikte men vaak het woord 'neger', evenals diverse nauw omschreven raskundige aanduidingen voor mensen van gemengde afkomst, zoals mulat of karboeger.
- ⁱⁱⁱ *De Gelijkstaat der Joden, Inburgering van een minderheid* (Amsterdam/Zwolle 1996) 8-13; en Mineke Bosch, *Een onwrikbaar geloof*, 48-49.
- ^{iv} Aletta Jacobs, *Herinneringen* (Amsterdam 1924) 16.
- ^v Bosch, *Een onwrikbaar geloof*, 53-63.
- ^{vi} Kortram, *Sophie Redmond*, 2.
- ^{vii} Speciaal nummer ter herinnering aan Dokter Redmond van het 'Eerste maandblad voor de Surinaamse vrouw' *Aurora* in september 1955. 234,235.
- ^{viii} Kortram, *Sophie Redmond*, 4.
- ^{ix} E. Polanen, 'Uit haar leven', *Aurora* september 1955, 220.
- ^x ING - Den Haag. Bronvermelding: R. Romeny, 'Redmond, Jeane Sophie Everdine (1907-1955)', *Biografisch Woordenboek van Nederland 5* (Den Haag 2002).
URL:<http://www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn5/redmond> [05-09-2003].
- ^{xi} Bosch, *Een onwrikbaar geloof*, 76-77.
- ^{xii} Kortram, *Sophie Redmond*, 3 en 12. Ik corrigeer hiermee mijn eerdere opmerking dat Sophie Redmond de eerste Creoolse vrouw was die aan de Geneeskundige School afstudeerde, in D. Stam 'Van de West naar het Westen, Surinaamse Studentes in Nederland', *Geleerde vrouwen. Jaarboek voor Vrouwengeschiedenis 9* (1988) 215, noot 11.
- ^{xiii} Jacobs, *Herinneringen*, 211.
- ^{xiv} Gemeentearchief Amsterdam, Munimentenregister van de Gemeenteraad 1893, nr 202.
- ^{xv} Aletta Jacobs, *Reisbrieven uit Afrika en Azië, benevens eenige brieven uit Zweden en Noorwegen. Tweede deel* (Almelo 1913) 507.
- ^{xvi} *Ibidem*, 476.
- ^{xvii} *Sophie Redmond, 4 toneelstukken*, bijeengebracht door Thea Doelwijt (Paramaribo 1972).
- ^{xviii} Kortram, *Sophie Redmond*, 7-9; en Romeny, 'Redmond, Jeane Sophie Everdine', 2.
- ^{xix} Vergelijk C.T. Mohanty, 'Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses', in: A. McClintock, A. Mufti en Ella Shohat (red.), *Dangerous Liaisons, Gender, Nation & Postcolonial Perspectives* (Minnesota 1997) 255-277.

^{xx} Met dank aan Dini Teunissen die dit uitzocht voor de tentoonstelling 'Aletta Jacobs en het verlangen naar de politiek'.